

Pet oseb v iskanju Veronike (Drago Jančar: To noč sem jo videl)

Prispeval Nina Sivec

Petek, 12. november 2010 10:15

Eden najbolj prevajanih, nagrajenih in cenjenih sodobnih slovenskih pisateljev se v svojem novem romanu *To noč sem jo videl* ponovno poda po premici zgodovine in se, kot že nekajkrat, v iskanju primerne teme ustavi pri dogodkih druge svetovne vojne. Da predstavlja ta zgodovinski čas zanj priljubljeno zakladnico tudi za romaneskne zgodbe, je dokazal že leta 1993 v romanu *Severni sij* in v lanskoletnem nominirancu za kresnika, *Drevesu brez imena*. Tudi tokrat ostaja glavna dogajanja na slovenskih tleh, le da se po Mariboru in Dolenjski seli v prestolnico in na Gorenjsko.

Glavna junakinja romana je mlada ženska, ki podobno kot naslovna junakinja vélike slovenske drame nikoli ne stopi neposredno pred bralca, ampak sta nam njena podoba in življenjska usoda predstavljeni skozi oči petih različnih oseb. Pet oseb pomeni pet poglavij, ki nekoliko, tudi zaradi števila, spominjajo na dramska dejanja. Inteligentno zastavljena struktura romana drži bralca v nenehni napetosti vse do konca, saj se pred njim z vsakim novim poglavjem zaradi zamenjane pripovedovalčeve perspektive razkrijejo nove informacije iz Veronikinega življenja. Vsak naslednji pripovedovalec tako dopolni oziroma nadaljuje zgodbo prejšnjega, kar nam na koncu omogoča pogled na celotno sestavljanjo. Ljubimec, mati, znanec, uslužbenka in honorarni delavec so tisti pripovedovalci, ki se spominjajo dogodkov, povezanih z Veroniko, njihova pričevanja pa so urejena kronološko.

Ljubimec. Uvodna zgodba je torej tista, ki seže najdlje v preteklost, in sicer v leto 1937. Pripoveduje jo srbski oficir kraljeve vojske Stevan, ki se leta 1945 v ujetništvu spominja služenja v Ljubljani, kjer je moral proti lastni volji, na ukaz svojega komandanta, naučiti »mlado damo« jahanja. Zasnova te ljubezenske zgodbe je presenetljivo klišejska, nekako v običajni maniri hollywoodskih romantičnih komedij, kjer se srečata dva popolnoma različna in dva nekompatibilna značaja, ki se na koncu zaljubita. On, Stevo, je discipliniran, delaven, preudaren, introvertiran in razumen, na drugi strani imamo njo, Veroniko, ki je »nekoliko nepredvidljiva«, »ekscentrična« in nasploh samosvoja – dve popolni nasprotji torej. Edino, kar imata skupnega in kar ju kasneje tudi združi, je ljubezen do konj. Tudi opisi ljubezenskih pobegov iz mesta v naravo so na meji patetičnosti: »Imela sva dva tedna za čudovito jesensko ježo – in za naju. Dva tedna v septembru, ko se v okolici Ljubljane dolgo v dopoldan plazijo meglice in se nad njimi dvigajo drevesa s porumenelimi listi.«

Ti, v nekaj straneh opisani začetki prepovedane ljubezenske zveze, so edini svetli dogodki v romanu in kot taki v popolnem kontrastu z nadaljevanjem, kjer se iz poglavja v poglavje povečujeta nelagoden občutek in slutnja o grozljivih dogodkih. V ta manj prijeten del romana spada tudi nadaljnji potek zveze, saj se začetna idila preseka s Stevovo premestitvijo v Vranje, kjer se začne romanca krhati in se pozneje, spet v Sloveniji, dokončno prekine.

To poglavje pomaga bralcu spoznati Veronikino naravo; ta mlada, bogata in poročena ženska se je sposobna zaradi impulzivnega nagiba iz ljubezni odpovedati udobnemu življenju v Ljubljani in se preseliti v nepoznan kraj, daleč proč od svoje družine.

Pisatelj Jančarjevega kova si zaradi svoje pisateljske kilometrine lahko privošči referenco na lastno delo, ne da bi stvar izpadla samovšečno. V kratki epizodi Stevovega življenja v Mariboru se tako pojavijo osebe in prizori iz *Severnega sija* – dobrodošla dobrotu za zveste bralce njegovih del, hkrati pa najde novica o brutalnem umoru zakonskega para na Pohorju, ki se časovno pokriva z Veronikino vrnitvijo k možu, odmev v poznejši usodi zakoncev Zarnik in tako deluje tudi v funkciji podvojitvenega učinka.

Mati. Lik ostarele, bolehnne, umsko šibke in tudi zato od dogajanja v svetu popolnoma odtujene matere je eden najbolj tragičnih likov tega romana. Starka, ki je že dolgo nazaj izgubila moža, ki ji je nova oblast pobrala vse premoženje, ki nima nikogar, ki bi skrbel zanjo, mora poleg naštetega prenašati največjo grozo, negotovost o usodi svoje hčere in njo, svojo hčer, paranoično išče v obrazih mladih žensk z ulice. Zaradi starosti se ji je um precej omračil, kar je glavni razlog, da ji nihče od grajskih uslužbencev ni želel povedati resnice o tem, kam so odpeljali hčer in zeta. Glavnina njene pripovedi se ukvarja prav z nočjo izginotja, njeno pričevanje pa je – duševnemu stanju primerno – precej zmedeno. Vsak dan znova čaka, da se vrnetu, čas med čakanjem pa si največkrat krajša tako, da se zateka k spominom na mladost. Ustrezal bi ji opis, ki ga je Jančar zapisal v *Severnem siju*: »Spomin je starim ljudem prijazen zaveznik, lepo jim mala in laže«, saj je spomin edino, kar ji je še ostalo. Njen občasen optimizem o Veronikini usodi deluje skrajno tesnobno, kajti bralec ve, da je smrt že od začetnega stavka romana (*»To noč sem jo videl kakor, da bi bila živa.«*) Veronikina edina možna usoda.

Znanec. Ta bežni znanec »napačne« narodnosti je nemški zdravnik, ki je bil na nek način povod za smrt zakoncev, a kot pravi sam: *»Za umor v tem norem času ni bilo treba nobenega pametnega povoda«*. Od vseh petih pripovedi je njegovo spominjanje najbolj objektivno, analitično, razumsko in hladno. Poleg ljubimca iz prvega poglavja je edini, ki ne opisuje dogodkov usodne noči (saj jim ni bil priča), ampak poda nekakšno svoje videnje *»vesoljnega nesmisla«*, kot imenuje vojno, v kateri je videl preveč smrti in trpljenja. Zdi se, kot da je njegov trezen in neprizadet način razmišljanja samoobramba, ki mu pomaga živeti z vsemi videnimi grozotami.

Kot je bilo že omenjeno, je struktura romana skrbno preiščena; zdravnikova zgodba v tem primeru funkcionira kot nekakšna umiritev, predvsem s strani Veronikine zgodbe, kot zatišje pred nevihto, saj sta pred bralcem še dve ključni pričevanji.

Uslužbenka. Prvo od njih pripoveduje Joži, hišna pomočnica, njena pripoved sicer opisuje isti dogodek kot ga je pred njo opisala že Veronikina mati, le da je perspektiva drugačna, saj je bila sama v središču dogajanja. Joži je eden najbolj plastično prikazanih likov v tem romanu; požrtvovalna, zvesta in vdana svojim delodajalcem, poštena, zaščitniška do Veronikine matere, pogumna ... v tistih dobrih dvajsetih straneh njene pripovedi se pred nami izriše kot polnokrvna oseba. Njena pripoved sicer dodatno zaostri ozračje in nakazuje na konec, vendar nas še ne pripelje do sklepnega dejanja. To »čast« prepusti Jančar človeku, ki je s svojo napačno presojo sprožil verigo nesrečnih dogodkov, ki so na koncu pripeljali do smrti dveh nedolžnih ljudi.

Honorarni delavec. Jerankova zgodba ima med vsemi, mogoče prav zaradi krivde, ki jo nosi s seboj, največji časovni razpon in seže najbližje v sodobnost. To je pogled starca na svoje življenje, na mladost, ki jo je usodno zaznamovala vojna in predvsem tisti dogodek v januarski noči leta 1944, za katerega je bila kriva njegova mladostniška zaljubljenost in neupravičeno ljubosumje. Čeprav gre za sklepno dejanje, kjer se zgodi neizbežno to, kar je bilo vseskozi pričakovati, pa nam, bralcem, ostaja sam zločin prikrit, podrobnosti zamolčane, saj je neizrečeno lahko še veliko hujše. Razlog, zakaj bralčevi voajerski potrebi po opisih grozodejstev ni zadoščeno,

tiči v dejstvu, da je bil v času največjega nasilja Jeranek, torej pripovedovalec, odsoten. Strahopetnost in zatiskanje oči pred celotno situacijo sta ga gnala v gozd, stran od prizorišča zločina, kjer je utrujen zaspal. Podobno prelaganje bremena krivde je vidno tudi v načinu spominjanja, saj si postarani Jeranek še vedno ni sposoben priznati in sprejeti odgovornosti za dve nepotrebni smrti, ampak sprejema razlage svojega partizanskega prijatelja: »Mogoče smo ga malo polomili (...) Toda razumeti je treba, da smo bili mladi in nori od nenehnih bojev, preganjali so nas kot zveri, (...) in mi smo včasih morali neusmiljeno usekati nazaj.«

In končno, Veronika. Čeprav gre za središčni lik romana, okrog katerega se plete vseh pet pripovedovanj, se nam njena podoba prikazuje zgolj skozi oči pripovedovalcev teh zgodb. Tako se zdi, kot da bi nima Veronikina postava stala v temi, nanjo pa bi se po vsakem prebranem poglavju vsul nov snop svetlobe, ki bi osvetlil določen del njene osebnosti. Samostojna, a hkrati krhka ženska, ljubeča hči, prijetna sogovornica, prijazna delodajalka in »spakljiva mestna gospa, ki se samo dela, da ima rada naravo in konje in kmečka dela« – vse to je torej ta ženski lik, ki mu ni bilo dano spregovoriti, ampak so zato o njej spregovorili drugi.

Čeprav bi se lahko marsikdo obregnil ob dejstvo, da se podoba glavne junakinje, ki je med drugim tudi žrtev nasilja, konstruira skozi pogled drugega (v treh primerih skozi pogled moškega!), medtem ko sama molči, so ozadja, iz katerih govorijo ti drugi, skrbno izbrana. Pripadnik starojugoslovanske vojske, nemški zdravnik, meščanska gospa, delavka in slovenski partizan – pluralizem kar se da različnih pogledov je zvijačen in bister način, kako se izogniti ideološkemu opredeljevanju. Irena Novak - Popov je v svojem delu, kjer se je ukvarjala z vojnimi pričevanji, zapisala: »(...) saj ravno resnica o vojni, potem ko preneha biti resnica ene ali druge strani, nastaja iz množice enako relevantnih osebnih doživetij in spoznanih resnic.«^[1] Prav ta kompleksnost pogledov, ki izhaja iz različnih ideoloških prepričanj, daje zgodbi o Veroniki verodostojnost in celovitost.

Roman *To noč sem jo videl* ne predstavlja bistvenega pretresa v Jančarjevem dosedanjem opusu: junaki, ki so ujeti v določen zgodovinski čas, ki odločujoče vpliva na njihovo usodo, je že znana stalnica njegovih del, prav tako ne prestavlja nobene novosti tudi izbira dogodkov iz konfliktnega časa druge svetovne vojne na slovenskih tleh. Pomanjkanje novosti pa delu nikakor ne krade kvalitete, ampak kvečjemu potrjuje pisateljevo sposobnost, da piše o podobnih zgodbah vedno znova in hkrati ohrani visok literarni nivo in bralčevo zanimanje. V tem romanu ima za zadnje največ zaslug dramaturško odlično zastavljena struktura, ki se vse od prve zgodbe naprej, v kateri je sicer nekaj redkih ohlapnejših mest v romanu, stopnjuje do končnega razkritja zločina. Za tisto prvo pa poskrbi pričakovano dober slog, pisateljeva sposobnost življenja v različne like in posledično njihov tridimenzionalen prikaz ter pluralizem pogledov, ki jim je kljub različnim ozadjem skupna misel, da vojna pač nikomur ne prizanaša. Za konec lahko zapišem še to, da je Jančar s tem romanom upravičil svoj sloves, ki je zapisan v uvodnem stavku.

[1] Irena Novak - Popov: *Izkušnja in pripoved: razprave o slovenski prozi*, str. 14 (Ljubljana, LUD Literatura, 2008).

Drago Jančar: *To noč sem jo videl*.

Ljubljana: Modrijan, 2010.

VIR: <http://www.airbeetrina.si/knjiga/kritiska-belezka/2903>